

A photograph of two children jumping over a blue metal fence in an outdoor schoolyard. On the left, a girl with long blonde hair is leaning over the fence, wearing a yellow hoodie with 'STADIUM TOUR' and 'BIFF' printed on it, and blue overalls. On the right, a girl with long dark hair is in mid-air, wearing a red long-sleeved shirt and blue jeans. The background shows a brick building and green trees. A large green circle is overlaid on the bottom left of the image, containing white text. A blue curved shape is at the bottom of the page.

Locatie in beeld.
Pedagogisch werkplan
van onze locatie
buitenschoolse opvang
(bso)
2024

Inhoud:

Inleiding.

- Pedagogisch Kompas in het kort

Nuttige informatie: van dagindeling tot basisgroepen.

- Eigenheid van onze locatie
- Onze locatie
- Basisgroepen
- Beroepskracht-kindratio (BKR)
- Beroepskrachten in opleiding, stagiairs

Opvoeden doen we samen.

Met ouders

- Kennismaken en wennen
- De mentor
- Elkaar informeren
- Samenwerken voor de ontwikkeling van kinderen

Door groepsmanagement

- Gedifferentieerd werken
- Teamwerk
- Samen kinderen volgen
- Naar een volgende groep
- Signaleren van bijzonderheden
- Pedagogisch beleid en praktijk evalueren en borgen
- Pedagogische kwaliteit – onze focus voor het komende jaar

Met andere organisaties

- Samenwerken met het onderwijs
- Samenwerken met andere organisaties

In een rijke uitdagende omgeving.

- Verschillende soorten bso's
- Indeling van de ruimte
- Inrichting van de hoeken en plekken
- Geordend materiaal
- Buitenruimte
- Duidelijkheid voor ieder kind

Met ruimte voor initiatief.

- Vrij spel en uitnodigende activiteiten
- Eten en drinken

- De overgang van school naar bso
- Vakantieopvang en opvang op schoolvrije dagen

Altijd in dialoog.

- Sensitieve responsiviteit
- Respect voor autonomie
- Structuur bieden en leidinggeven
- Praten en uitleggen
- Ontwikkeling stimuleren
- Begeleiden van onderlinge interacties

Overige pedagogische kwaliteitseisen.

- Activiteiten waarbij de basisgroep verlaten wordt
- Extra opvang afnemen
- Omgang met de basisgroep bij activiteiten in groepen groter dan 30 kinderen
- Inzet pedagogisch beleidsmedewerker/coach

Bijlage 1. De ontwikkelingsgebieden op een rij

Bijlage 2. Activiteiten domeinen

Bijlage 3. Overzicht formulieren pedagogisch werkplan

Bijlage 4. Begrippenlijst

Bijlage 5. Gebruikte literatuur

Locatie in beeld.

Pedagogisch werkplan van onze locatie voor buitenschoolse opvang (bso)

Naam locatie: Korein St. Petrus Canisiuslaan
Adres locatie: St. Petrus Canisiuslaan 47, 5645 GC Eindhoven
Op onze locatie is de leidinggevende: Lotte Winters
Zij krijgt leiding van: Gonnie op het Veld

Waar in dit pedagogisch werkplan 'ouders' staat, kan ouder(s)/verzorger(s) worden gelezen. Waar 'zij' staat, kan 'hij' of 'die' worden gelezen.

Inleiding.

Dit pedagogisch werkplan is bestemd voor iedereen die benieuwd is naar onze locatie – van ouders en verzorgers tot medewerkers van de GGD. Voor onze eigen pedagogisch professionals is het een naslagwerk. Het pedagogisch werkplan beschrijft de sfeer op onze locatie én de manier waarop we voldoen aan de wettelijke pedagogische eisen.

Het pedagogisch werkplan *Locatie in beeld* ligt in het verlengde van het *Pedagogisch Kompas*, het pedagogisch beleid van Wij zijn JONG.

Pedagogisch Kompas in het kort

Kinderen zijn ontdekkers, onderzoekers, kunstenaars, kunstmakers, wetenschappers en handarbeiders – alles is in aanleg aanwezig. En elk kind is uniek. Geboren met een eigen aard, karakter, aanleg en talenten. Het is aan ons om die te zien, om ieder kind in beeld te hebben. Wij willen alle kinderen veel verschillende ervaringen bieden waardoor ze steeds een volgende stap kunnen zetten op hun ontwikkelpad. Elke dag weer.

We leren de kinderen kennen door goed naar ze te kijken en te luisteren. Voelt het kind zich goed (welbevinden)? En is de betrokkenheid hoog? Dat zijn de vragen die ertoe doen.

De antwoorden geven ons onmiddellijk feedback over onze inzet en de interactie met de kinderen. Doen we de goede dingen? We zien het direct: welbevinden en betrokkenheid zijn de graadmeters. Zowel voor een individueel kind als voor de groep.

Dagelijks stimuleren we het welbevinden en de betrokkenheid van de kinderen met vier pijlers:

- Opvoeden doen we samen
- In een rijke uitdagende omgeving
- Met ruimte voor initiatief
- Altijd in dialoog

In dit pedagogisch werkplan van de locatie lees je hoe we praktisch invulling geven aan de vier pijlers. In het pedagogisch beleid van Wij zijn JONG lees je meer over de visie erachter.

Nieuwsgierig naar ons complete pedagogisch beleid? Kijk op onze website.

Nuttige informatie: van dagindeling tot basisgroepen.

In dit hoofdstuk: een beschrijving van de locatie, de basisgroepen, de beroepskracht-kindratio en de inzet van beroepskrachten in opleiding.

Eigenheid van onze locatie

Onze locatie is kleinschalig waardoor de pedagogisch professionals de kinderen van alle groepen kennen.

We hebben een BSO groep beneden, maar ook nog een hele verdieping boven.

Beneden zitten de jongste BSO kinderen. Het is een grote ruimte met verschillende hoeken. We gaan beneden mee in de thema's vanuit school omdat kinderen daar vaak nog mee bezig zijn wanneer ze uit school komen, dus elk thema wordt het aanbod in de hoeken weer aangepast en kijken we wat aansluit bij de kinderen.

Boven bij de oudste BSO kinderen hebben we verschillende ruimtes, waardoor de kinderen in alle ruimtes weer iets anders kunnen doen. Zo hebben we een echt theater. Hier kunnen de kinderen verkleeden, shows opvoeren op het podium en als DJ aan de slag gaan. Alles wat met toneel, dans en muziek te maken heeft vindt plaats in deze ruimte. We hebben de woonkamer waar de kinderen samen komen om iets te eten, hun verhaal te doen, een spelletje te spelen, of iets te maken in de bouwhoek. Achter de woonkamer zit nog een ruimte waar de kinderen aan de slag kunnen in de timmerhoek, knutselhoek, ontdekhoek of de gamehoek.

Ook hebben we nog een kleine ruimte waar kinderen zich even terug kunnen trekken om huiswerk te maken of even rustig een boekje te lezen. Voor iedereen is er dus wel iets te beleven.

We zitten in hetzelfde gebouw als de basisschool Bepino Sarto.

Onze locatie

De locatie Korein St. Petrus Canisiuslaan bestaat uit 6 groepen: een babygroep, een peutergroep, een peuterwerkgroep, een peuterwerkgroep voor kinderen van 3+ tot 4 jaar, VSO en 2 BSO groepen.

Dagelijks zijn wij geopend van 7.30 uur tot 18.30 uur, 52 weken per jaar. De peuterwerkgroepen zijn 40 weken per jaar open en hebben de openingstijden van 08.30 uur tot 12.30 uur.

Bij de dagopvang hebben wij maximaal 52 kinderen per dag en bij de BSO 34 kinderen per dag.

Op de volgende feestdagen zijn wij in 2024 gesloten:

Nieuwjaarsdag: maandag 1 januari

Tweede paasdag: maandag 1 april

Hemelvaartsdag: donderdag 9 mei

Tweede pinksterdag: maandag 20 mei

Kerstmis: woensdag 25 en donderdag 26 december

Op donderdag 5 december, dinsdag 24 december en dinsdag 31 december gaan wij om 17:00 uur dicht.

Onze kinderen staan aan het begin van de meest fascinerende ontdekkingsstocht die er bestaat: het leven. Kinderen zitten vol levenslust en nieuwsgierigheid. Ze groeien en ontwikkelen zich de hele dag door, stap voor stap. Wij bereiden kinderen voor op de samenleving van de toekomst door hun ontwikkeling te verrijken. Zodat zij kunnen opgroeien tot sociale, bekwame en verantwoordelijke volwassenen die een positieve bijdrage kunnen leveren aan de samenleving van nu en de toekomst. Wij vinden het belangrijk dat er een huiselijke sfeer is binnen onze locatie, waar met veel liefde en humor wordt gewerkt.

Op onze locatie werken we inclusief: alle kinderen zijn welkom, ongeacht afkomst, sociaaleconomische positie, cultuur, geslacht of gender, eigen ontwikkeling van elk kind.

Wij vinden het belangrijk dat er ieder kind ertoe doet en dit uit zich in gelijke kansen voor ieder kind. Het pedagogisch kompas is de basis van inclusie. Wij kijken naar het kind als individu en wij spelen in op de behoeften van het kind. Kinderen krijgen bij ons de kans om te leren vanuit eigen interesses en vanuit eigen ontwikkelingsniveau.

Basisgroepen

Op onze locatie werken we met vaste groepen kinderen en een vast team van pedagogisch professionals.

Naam groep	Leeftijd kinderen	Maximaal aantal kinderen
Regenboog	4-8 jaar	22
Donderstralen	7-12 jaar	12
VSO	4-12 jaar	12

Tijdens het kennismakingsgesprek vertellen we ouders met welke groepen we werken. We vertellen voor welke leeftijd elke groep is en hoe groot de groepen zijn. Ook vertellen we welke pedagogisch professionals bij elke groep horen, wanneer zij werken, en hoe we vaste pedagogisch professionals vervangen bij ziekte en vakantie. Op de locatie is te zien wie welke dag werkt – en zo nodig op welke tijden.

In bepaalde situaties maken kinderen gebruik van één tweede basisgroep of een andere locatie. Afspraken hierover worden per kind met ouders afgestemd en schriftelijk vastgelegd. Deze afspraken worden jaarlijks geëvalueerd en, zo nodig, herzien. Wanneer en welke groepen samenwerken zie je in onderstaande tabellen.

Groep: **Regenboog (werkt samen met Donderstralen)**

	Openingstijden reguliere bso	Openingstijden tijdens vakantie en studiedagen onderwijs
Maandag	Van 14.30 tot 18.30	Van 07.30 tot 18.30
Dinsdag	Van 14.30 tot 18.30	Van 07.30 tot 18.30
Woensdag	Van 14.30 tot 18.30	Van 07.30 tot 18.30
Donderdag	Van 14.30 tot 18.30	Van 07.30 tot 18.30
Vrijdag	Van 14.30 tot 18.30	Van 07.30 tot 18.30

Groep: **Donderstralen (werkt samen met Regenboog)**

	Openingstijden reguliere bso	Openingstijden tijdens vakantie en studiedagen onderwijs
Maandag	Van 14.30 tot 18.30	Van 07.30 tot 18.30
Dinsdag	Van 14.30 tot 18.30	Van 07.30 tot 18.30
Woensdag	Van 14.30 tot 18.30	Van 07.30 tot 18.30
Donderdag	Van 14.30 tot 18.30	Van 07.30 tot 18.30
Vrijdag	Van 14.30 tot 18.30	Van 07.30 tot 18.30

Beroepskracht-kindratio (BKR)

Net als alle locaties van Wij zijn JONG werken wij volgens de BKR-rekentool van de Rijksoverheid. Daarmee berekenen we hoeveel pedagogisch professionals er minimaal aanwezig moeten zijn op een groep. Na de dagelijkse schooltijd en gedurende vrije middagen van de basisschool mag er maximaal een halfuur worden gewerkt met tenminste de helft van de pedagogisch professionals. Is de bso dagelijks tien uur of meer open, dan mag er per dag maximaal drie uur worden gewerkt met ten minste de helft van de pedagogisch professionals. In ons basisrooster staat hoe de inzet van pedagogisch professionals is geregeld voor elke groep apart.

Onze gangbare personeelsdiensten en pauzetijden tijdens schoolvakanties en studiedagen van de basisschool zien er als volgt uit:

Diensten	Pauzetijd tussen	Pauzeduur per professional
7.30 - 17.00 uur	13.00 - 15.15 uur	30 tot 45 minuten
07.30 - 17.30 uur	13.00 - 15.15 uur	30 tot 45 minuten
8.30 - 18.30 uur	13.00 - 15.15 uur	30 tot 45 minuten
9.00 - 18.30 uur	13.00 - 15.15 uur	30 tot 45 minuten

In de volgende situaties wordt afgeweken van de BKR:

Bij openen (tijdens vakanties) en sluiten van de groep.
Tijdens pauzes van pedagogisch professionals bij vakanties en studiedagen.

Hierbij gelden de volgende pedagogische afwegingen:

Er zijn minder kinderen aanwezig bij het openen en sluiten.

Op de volgende manieren blijven pedagogisch professionals aandacht besteden aan de behoeften van de kinderen:

Duidelijke taakverdeling, hierin wordt BSO breed gekeken naar het opvangen van de pauzes.
Bijvoorbeeld door samen buiten te gaan spelen.
Voorbereide omgeving waarin kinderen zich prettig voelen.

Beroepskrachten in opleiding en stagiairs

Naast onze professionals werken er regelmatig beroepskrachten in opleiding (BBL'ers) en stagiairs op onze locatie. We hanteren het BBL- en stagebeleid van Wij zijn JONG.

Beroepskrachten in opleiding (BBL'ers) en stagiairs.

Op onze locatie zijn vaak een of meer BBL'ers en stagiairs aanwezig die het vak van pedagogisch professional leren. Ze voeren verzorgings- en begeleidingstaken uit en assisteren bij activiteiten. Dat doen ze onder verantwoordelijkheid van de pedagogisch professionals. Die zijn altijd in de buurt.

Naarmate de opleiding vordert, neemt de zelfstandigheid van de BBL'ers en stagiairs toe. Elke BBL'er en stagiair heeft een interne stagebegeleider.

Opvoeden doen we samen.

De praktische invulling van de pijler 'Opvoeden doen we samen' heeft drie onderdelen: het contact met ouders, ons groepsmanagement, en de samenwerking met andere organisaties zoals basisscholen. Samen zetten we ons in voor de kinderen, zodat zij hun mogelijkheden en talenten optimaal kunnen ontwikkelen.

Opvoeden doen we samen – met ouders

In dit deel: kennismaken en wennen, de mentor, elkaar informeren en samenwerken voor de ontwikkeling van kinderen.

Kennismaken en wennen

In de eerste periode leggen we de basis van de vertrouwensrelatie tussen de ouders, het kind en de pedagogisch professionals. Het ene kind heeft meer moeite met nieuwe situaties of een nieuwe omgeving dan het andere. We besteden daarom bewust aandacht aan het wennen. Hoe eerder een kind zich veilig voelt bij ons (welbevinden), hoe sneller het betrokken kan spelen. Tijdens de kennismaking zoeken we met de ouders naar een manier van wennen die prettig is voor hun kind. In de wenperiode kijken we samen naar het welbevinden en we evalueren hoe het met hun kind gaat, zodat we eventueel iets kunnen aanpassen.

Hieronder lees je hoe we kinderen laten wennen aan de nieuwe groep:

Er wordt een mentor toegewezen aan het nieuwe kind.

De mentor neemt contact op met de ouders om een intake in te plannen. (als ouders geen rondleiding hebben gehad, wordt deze alsnog gepland met aansluitend een intakegesprek).

Inhoud intakegesprek

- Indien nodig eerst een rondleiding. Ouders welkom heten, groeten, plek om de spullen te bewaren, inzet personeel, buitenruimte en de gymzaal.
- Gegevens controleren aan de hand van tablet en intakeformulier en vragen of het gelukt is met de akkoordverklaringen;
- Vertellen dat we werken met een ouderportaal en hoe het werkt m.b.t. ziekmelden/afwezigheid;
- Uitleggen wat we doen wanneer een kind ziek wordt tijdens de opvang. En wanneer het niet kan komen. Er wordt ook verteld hoe we omgaan met medicijnen en zelfzorgmiddelen;
- Uitleg rol van de mentor;
- Vertellen dat we jaarlijks vragen of ouders een gesprek willen en wanneer ze dit eerder willen, ze dit aangeven bij de mentor.
- Samen met de ouder het welkomstboekje doornemen m.b.t. openingstijden/ breng en haaltijden, huisregels, wat meenemen, overdracht. (Pedagogisch beleid en veiligheid – en gezondheidsbeleid zijn te vinden op de website.)

- We vragen ouders waar de interesses liggen van hun kind en of er bijzonderheden zijn die wij op de BSO moeten weten.
- Ouder en kind begeleiden naar de eerste dag en de eventueel een wenmoment afspreken;
- Afronden van het gesprek, mochten er naar aanleiding van het intakegesprek nog vragen/opmerkingen zijn mag de ouder altijd contact opnemen.

Wenmoment

We besteden bewust aandacht aan het wennen.

In eerste instantie zal er zoveel mogelijk 1 pedagogisch professional het kind begeleiden, om op die manier veiligheid te bieden. Ook vragen wij een kindje dat al vertrouwd is op de groep om het nieuwe kindje wegwijs te maken op de groep. Op deze manier stimuleren we het elkaar helpen en vriendschappen maken.

De kinderen laten we kennismaken met de dagindeling, rituelen en de gedragsregels. Dit doen we door veel te benoemen en te laten deelnemen.

We betrekken het kind bij de verschillende activiteiten, daarbij wordt door de pedagogisch professional goed gekeken naar de wensen en behoefte van het kind.

We gaan respectvol om met de gevoelens van het kind. Als het kind niet of juist wel wil meedoen geeft de pedagogisch professional daar ruimte voor.

In de overdracht naar de ouder zal teruggekoppeld worden hoe de wenperiode verloopt en eventueel extra input gevraagd worden indien nodig

De mentor

Ieder kind krijgt een mentor toegewezen. Dat is een van de pedagogisch professionals van de groep. De mentor is het eerste aanspreekpunt voor de ouders en voert ook het intakegesprek. Ze vertelt het kind en de ouders dan onder andere wat haar rol als mentor betekent. Allereerst volgt de mentor de ontwikkeling van het kind. Ze heeft aandacht voor het welbevinden en de betrokkenheid van het kind, en nodigt de ouders uit om daarover in gesprek te gaan. Verder streeft ze naar een soepele overgang tussen thuis, de opvang en het basisonderwijs. Als de mentor langere tijd afwezig is, zorgen we voor vervanging. De nieuwe mentor licht de ouders daarover in. Als we een mentor toewijzen, kiezen we er een die voldoende aanwezig is tegelijkertijd met het kind. We houden ook rekening met het aantal kinderen waarvan een pedagogisch professional al mentor is.

Elkaar informeren

We vertellen ouders waar ze belangrijke informatie kunnen vinden. Daarnaast laten we weten wat hun kind bij ons doet en hoe het gaat. Als ouders behoefte hebben aan een gesprek of een vraag willen stellen, dan maken we daar tijd voor. Wij informeren ouders, en ouders informeren ons. Want we horen graag hoe het thuis met het kind gaat. Dankzij die informatie kunnen we beter aansluiten bij (het gedrag van) het kind. Tijdens individuele contacten stemmen we goed af op alle verschillende ouders die onze locatie bezoeken. We benaderen ook regelmatig alle ouders tegelijk als we informatie willen delen.

Breng- en haalmoment

Het breng- en haalmoment is een laagdrempelige mogelijkheid om met ouders te praten en informatie uit te wisselen over de ontwikkeling van het kind. Er is ook gelegenheid voor kinderen om uit eigen initiatief te vertellen hoe ze de middag hebben beleefd. Tijdens de uitwisseling letten we op privacy: als er andere ouders of kinderen in de buurt zijn, bespreken we geen privé zaken van het kind of de ouders.

Gesprek met de mentor

Als de ouders of de mentor behoefte hebben aan een persoonlijk gesprek, dan maken wij daar graag een afspraak voor.

Samenwerken voor de ontwikkeling van kinderen

Opvoeden doen we samen met ouders. We sluiten aan op thuis, met een gezamenlijk doel: de ontwikkeling van kinderen verrijken.

Zo werken we samen en zoeken we aansluiting bij de thuissituatie:

- We praten met ouders bij het halen en letten erop dat we iedereen regelmatig zien en spreken, we vragen ouders of ze dingen herkennen die wij vertellen en vragen ook hoe het thuis gaat.
- We laten ouders foto's en filmpjes zien.
- We laten ouders zien wat kinderen hebben gemaakt op de BSO.
- We organiseren ouderbijeenkomsten in samenwerking met school, zoals EHBO, tips vanuit de bibliotheek, GGD of Lumens.
- We schrijven nieuwsbrieven over praktische informatie en avonturen vanuit de groepen.
- We delen onze activiteitenplanning voor de aankomende vakantie met ouders via het ouderportaal of op het memobord/raam bij de groep.
- Als we extra informatie hebben rondom de groep, zetten we een bericht in het ouderportaal zodat ouders op de hoogte blijven van waar we op de BSO mee bezig zijn.
- We vragen ouders soms ook om input, zoals het meenemen van regenlaarzen of attributen van het thema waar de kinderen mee bezig zijn.

Opvoeden doen we samen – door groepsmanagement.

In dit deel: gedifferentieerd werken, teamwerk, samen kinderen volgen, naar een volgende groep, signaleren van bijzonderheden, pedagogisch beleid evalueren en borgen, en pedagogische kwaliteit – onze focus voor het komende jaar.

Gedifferentieerd werken

Gedifferentieerd werken staat voor onderscheid maken en variëren. Want kinderen verschillen qua leeftijd, niveau, interesse en eigenheid. Er is ook een overeenkomst: ze zijn allemaal nieuwsgierig. Ze willen graag nieuwe dingen ontdekken en volgende stappen zetten. Door gedifferentieerd te werken, spelen we in op onderlinge verschillen en op de nieuwsgierigheid van ieder kind. In de praktijk betekent gedifferentieerd werken dat we aandacht hebben voor alle ontwikkelingsgebieden. Daar laten we onze aanpak op aansluiten. En we bieden variatie en keuze door de dag heen.

Aandacht voor alle ontwikkelingsgebieden (zie bijlage 1)

Met goed groepsmanagement zorgen we in het dagelijkse werk voor een gevarieerd aanbod. Dat aanbod sluit aan op alle ontwikkelingsgebieden, passend bij de vrije tijd van kinderen. We sluiten steeds

aan bij waar de kinderen zijn qua leeftijd, ontwikkeling, interesse en eigenheid. Zo blijft hun betrokkenheid hoog.

Variatie en keuze

We bieden variatie en keuze in een rijke uitdagende omgeving (met gevarieerde hoeken en materialen), met ruimte voor initiatief (met afwisseling tussen vrij spel en activiteiten), en altijd in dialoog (met inzet van de pedagogische interactievaardigheden). In de volgende hoofdstukken lees je daar meer over.

Teamwerk

Een groep kinderen begeleiden vraagt om teamwerk. Wie doet welke taak en hoe verdelen we onze aandacht over de kinderen, binnen en buiten? Daar denken we samen over na. Regelmatig nemen we ruimte voor spelbeschikbaarheid: het rustig kijken naar het spel van kinderen of het meespelen met hun spel. Zo kijken de pedagogisch professionals dagelijks naar het welbevinden en de betrokkenheid van kinderen. Op grond daarvan verdelen ze hun aandacht en taken. In het teamoverleg maken ze daar afspraken over. Ze bekijken dan ook hoe de taak- en rolverdeling is verlopen en hoe ze de taken en rollen de komende periode gaan verdelen.

Samen kinderen volgen

Door bewust te kijken naar wat kinderen bezighoudt – Wat spelen ze? Hoe spelen ze? Hoe communiceren ze? Wat maken ze, en op welke manier? – leren we de kinderen beter kennen. We volgen hun ontwikkeling. Indien gewenst heeft de mentor met de ouders een gesprek over de ontwikkeling van hun kind. (zie 'Opvoeden doen we samen – met ouders').

Zo volgt onze locatie de kinderen in de bso:

We kijken vooral naar het welbevinden en de betrokkenheid bij kinderen door de formulieren van KIJK! te gebruiken en dagelijks te kijken naar de signalen die kinderen geven.

Verder gaan we in gesprek met de kinderen over hoe ze zich voelen, wat ze leuk vinden op de BSO, wat ze missen op de BSO zodat we weten wat er speelt bij kinderen.

Naar een volgende groep

Gaat het kind naar een andere bso of naar een andere groep, dan zorgen we voor een geleidelijke overgang. We spreken wenmomenten af en de mentor draagt het kind zorgvuldig over aan de collega's van de nieuwe groep. Heeft de nieuwe groep een ander LRK-nummer, dan vraagt de mentor toestemming aan de ouders om de informatie over te dragen. Is het LRK-nummer hetzelfde, dan hoeven de ouders alleen geïnformeerd te worden (afstemming). Vervolgens neemt de mentor contact op met de mentor van de nieuwe groep. Indien gewenst plannen de oude en nieuwe mentor een persoonlijk gesprek over het kind. Bij voorkeur is daar ook een van de ouders bij.

Signaleren van bijzonderheden

We observeren en volgen de ontwikkeling van kinderen. Bijzonderheden bespreken we altijd eerst met de ouders. Signaleren we bijzonderheden, dan gaan we te werk volgens de door Wij zijn JONG beschreven interne en externe zorgstructuur. Waar nodig schakelen we interne of externe experts in of

verwijzen we ouders door naar passende instanties. Zij kunnen duiden wat er aan de hand is en geven advies over het vervolg. Uiteraard gebeurt dat altijd in nauw overleg met de ouders en na hun toestemming. Kortom: we blijven zorgvuldig in contact met de ouders en – na hun toestemming – ook met de externe instanties en de eventuele basisschool. In het team evalueren we de signalering.

Bij vragen over de ontwikkeling en het gedrag van kinderen kunnen we – in overleg en afstemming met de ouders – deze medewerkers of instanties raadplegen:

Pedagogisch coach. De pedagogisch coach kijkt mee op de groep en maakt een scan. Hierbij kijkt zij naar het welbevinden en betrokkenheid bij de kinderen. Als zij bijzonderheden/signalen ziet in de ontwikkeling van kinderen, geeft zij dit aan bij de pm-ers en locatiemanager. De pedagogisch coach kan zelf meedenken in oplossingen, maar er kunnen ook andere instanties gevraagd worden zoals hieronder beschreven.

Intern begeleider kinderopvang. Als er zorgen zijn rondom de ontwikkeling van een kind kunnen we een intern begeleider inschakelen. Dit kan zowel de interne begeleider van school als van Kluppluz zijn. Er wordt altijd eerst aan ouders gevraagd of zij hier toestemming voor geven. De interne begeleider komt observeren en maakt hier een verslag van. Zij geeft ons tips hoe wij de ontwikkeling van een kind zo goed mogelijk kunnen ondersteunen. Ook kan zij advies geven voor verdere stappen.

Ambulante medewerker Kluppluz. In sommige gevallen kan er ambulante zorg aangevraagd worden. Dit is meestal op advies van de interne begeleider. De ambulante zorg kan voor één kind zijn met een specifieke zorgvraag of voor een groep waarbij pedagogisch professionals extra tips voor ondersteuning nodig hebben.

Logopedist. Als de taalontwikkeling van een kind stagneert of de uitspraak niet goed verstaanbaar is bij een kind, kan logopedie een mooie ondersteuning zijn. Binnen ons Spil-centrum hebben we logopedisten, dus kinderen kunnen zelfs tijdens de opvang naar de logopedie. Hiervoor neemt school of ouders contact op met de GGDbzo om alles in gang te zetten.

Lumens. Lumens biedt pedagogische ondersteuning voor alle gezinnen met kinderen van 0-13 jaar waarin ouders vastlopen in de alledaagse opvoeding en/of waar sprake is van een achterstand in de taalontwikkeling. Deze vraag komt vanuit de ouders zelf, maar wij kunnen ouders wel in contact brengen met de contactpersoon van ons spil-centrum. De begeleiding van ouders gebeurt in de thuissituatie, maar Lumens sluit aan bij de thema's van het spilcentrum. De pedagogisch ondersteuner luistert, denkt mee, wijst de weg en geeft advies en waar nodig verwijst zij ouders door naar de juiste instantie.

WIJ Eindhoven. Bij vragen die verder gaan dan de alledaagse opvoeding, worden ouders naar WIJ Eindhoven verwezen. Zij denken met ouders mee, geven ze advies of helpen de ouders zelf. Soms is er meer nodig. Bijvoorbeeld in ingewikkelde situaties, bij (vermoeden van) kindermishandeling of grote gedragsproblemen. Dan weten zij de weg naar de juiste partij in de stad te vinden.

Pedagogisch beleid en praktijk evalueren en borgen

Samen volgen we dagelijks **het welbevinden en de betrokkenheid** van kinderen in samenhang met hun ontwikkeling. Daarbij gebruiken we het kindvolgsysteem. Zitten de kinderen goed in hun vel, zijn ze ontspannen en voelen ze zich veilig? Dan zit het goed met het welbevinden. Doen de kinderen tijdens het spelen en de activiteiten nieuwe ervaringen op? Zijn ze geboeid en gefascineerd door de activiteit? Zit er uitdaging in het spel of activiteit? Dan is ook de betrokkenheid hoog.

In *het Pedagogisch Kompas*, het pedagogisch beleid van Wij zijn JONG, staat uitvoerig beschreven hoe **welbevinden en betrokkenheid** voor ons de belangrijkste toetsstenen zijn om de ontwikkeling van kinderen te beoordelen. De mate van welbevinden en betrokkenheid daagt ons uit om de pedagogische kwaliteit voortdurend aandacht te geven. Daarbij nemen we steeds de vier pijlers onder de loep om onze aanpak te verbeteren:

Opvoeden doen we samen – Kunnen we onze samenwerking verbeteren? Met ouders, met elkaar en met andere organisaties?

In een rijke uitdagende omgeving – Hoe rijk en uitdagend is ons aanbod?

Met ruimte voor initiatief – Bieden we voldoende keuzevrijheid? Is het dagritme afgestemd op ruimte voor initiatieven van kinderen? Zijn onze activiteiten/spelimpulsen passend en verrijkend?

Altijd in dialoog – Weten we wat kinderen beweegt, wat kinderen bezighoudt en hoe we aansluiten bij hun behoeften en belevingswereld?

Aan welbevinden en betrokkenheid zien we hoe het gaat met een kind én met onze pedagogische kwaliteit. Jaarlijks monitoren en meten we die, zodat we zicht houden op wat we kunnen aanpakken. De jaarlijkse cyclus waarmee we onze pedagogische kwaliteit borgen bestaat uit deze fasen:

- De pedagogische praktijk evalueren.
- Vanuit die evaluatie pedagogische doelen bepalen.
- Werken aan de pedagogische doelen met acties die de vier pijlers versterken (via werkoverleg, coaching en/of scholing/training).
- Het effect van onze aanpak beoordelen door te kijken naar het welbevinden en de betrokkenheid van kinderen.

De pedagogische praktijk en beleid monitoren en evalueren we met de volgende instrumenten:

Pedagogische praktijk in beeld, de Pedagogische Scan.

Pedagogische kwaliteit – onze focus voor het komende jaar

In 2024 legt onze locatie de focus op onderstaande pedagogische doelen. De doelen kunnen enigszins verschillen per team/groep.

Doelen voor de gehele locatie

De basis op orde, iedereen voldoet aan de juiste kwaliteitseisen.

-Alle medewerkers op de locatie volgen dit jaar hun herhaling EHBO en BHV, of volgen de basiscursus.

-Alle medewerkers van de babygroep hebben voor 2025 de babytraining gevolgd.

-De regels rondom de taaltoets zijn aangescherpt, voor 2025 is dit op orde.

We leggen de focus op een rijke, uitdagende omgeving

-Bij de BSO/maantjes groepen maken we duidelijke hoeken met een aantrekkelijk aanbod.

-De buitenruimte wordt vernieuwd, waarbij er goed gekeken wordt naar de spelzones zodat kinderen voldoende bewegingsvrijheid hebben.

-Nieuwe keukens bij de dagopvang met meer opbergruimte. Dit houdt de ruimte rustig en aantrekkelijk om andere materialen tentoon te stellen.

Respect

- voor jezelf
- voor anderen
- voor materiaal.

Meer rust in vrije situaties en overgangssituaties, voorkomen van conflicten

- Voorspelbaarheid (oa heldere dagindeling)
- Duidelijkheid (afspraken, regels, consequenties)
- Structuur (houvast om zelfstandig aan de slag te gaan)
- Voldoende uitdagend aanbod (inrichting van de groep, aanbod van speelhoeken en spelmateriaal)
-

Wij bereiken de doelen met scholing/training, coaching en teamoverleg.

Opvoeden doen we samen – met andere organisaties.

In dit deel: de doorgaande lijn met het onderwijs en samenwerken met andere organisaties.

Samenwerken met het onderwijs

Hieronder lees je met welke scholen voor basisonderwijs we samenwerken en de manier waarop we dat doen.

Naam basisschool	Samenwerking
Beppino Sarto	<p>Bij onze groep Regenboog (4-8 jaar) sluiten we aan op de thema's van school. Je merkt dat de kinderen hier nog mee bezig zijn als ze van school komen, waardoor wij in onze basis de hoeken aanpassen op dit thema.</p> <p>Ook werken wij als kinderopvang en school beide met hetzelfde kindvolgsysteem, KIJK.</p> <p>Om deze samenwerking verder te versterken hebben we in 2024 een SPIL avond gepland staan, waarbij we leerkrachten en pedagogisch professionals samen laten nadenken over een onderwerp.</p> <p>De vestigingsmanager, interne begeleider en VVE- coördinator van school hebben elke 6 weken overleg en bespreken de kinderen die binnenkort naar school gaan. Zo kunnen we een goede verdeling maken en kijken we in welke klas een kind het beste tot zijn recht komt. Verder bespreken we tijdens deze overleggen de samenwerking tussen kinderopvang en school, door gezamenlijke activiteiten te plannen.</p> <p>De leerkracht en de mentor van het kind bespreken samen bijzonderheden wanneer dat nodig is. Pedagogisch professionals kunnen wanneer nodig aansluiten bij het oudergesprek zodat we allemaal op één lijn zitten.</p> <p>Zorg jaarplan: Samen met basisschool Beppino Sarto hebben wij een zorg jaarplan opgesteld. Daarin staan de afspraken beschreven hoe we handelen wanneer er zorgen zijn/dreigen te ontstaan in de ontwikkeling van het kind. Ouders en andere instanties worden hier nauw in betrokken. We hebben een verdeling gemaakt in zorg niveaus en in welk overleg we deze bespreken.</p> <p><i>Breed Spilzorgoverleg (BSZO):</i> Na een KZO volgt er steeds een BSZO. Hierbij zijn alle spilpartners, de GGDbzo en WIJ Eindhoven vertegenwoordigd. Tijdens het BSZO worden de leerlingen op zorgniveau 3, 4 of 5 besproken. Na afloop kunnen de leerkrachten de monitorlijst bij de intern begeleider of locatiemanager inzien. Het doel van het BSZO is het in kaart brengen van de risicokinderen/-</p>

gezinnen en samen bekijken welke geboden ondersteuning noodzakelijk is op niveau 3, 4 of 5. Vooraf aan het overleg wordt er intern bekeken welke zorgsignalen er zijn vanuit de groepen en worden de zorgen met ouders gedeeld. Tussen de samenwerkingspartners wordt direct geschakeld wanneer er zorgen zijn omtrent het kind of een gezin. Betreft het zorgniveau 3,4 of 5 dan worden deze kinderen of gezinnen besproken in een breed spel zorg overleg om de processen te bewaken. In deze momenten wordt de aangeboden hulp besproken en gezamenlijk bijgesteld in een monitoringslijst.

Samenwerken met andere organisaties

Onze locatie werkt samen met:

- KluppluZ: door middel van het formulier *aanvraag pedagogisch advies* vragen we hulp aan bij KluppluZ. Binnen onze locatie hebben wij daarvoor een vast contactpersoon, de interne begeleider. Zij komt na aanvraag bij ons op de groep observeren en maakt daar een verslag van. Soms zijn tips in zo'n verslag voldoende, maar soms is er ook meer nodig waar de interne begeleider in kan adviseren. Vanuit Kluppluz maken wij ook gebruik van ambulante begeleiding of groepsbegeleiding. Dit is niet doorlopend, maar dit wordt aangevraagd wanneer er meer nodig is op de groep.
- Logopedie: zoals eerder beschreven hebben wij logopedie binnen ons spilcentrum. Als we een doorverwijzing krijgen voor logopedie, schakelen we met de logopedist en kunnen kinderen zelfs onder groepsuren opgehaald worden door de logopedist.
- Bibliotheek: We hebben zowel op school als op het kinderdagverblijf een bibliotheek. De kinderen vanaf 4 jaar gebruiken de bibliotheek op school. De mediacoach vanuit de bibliotheek Eindhoven geeft informatie aan ouders op ouderbijeenkomsten en in nieuwsbrieven.
- Huiswerkklas: Sommige kinderen maken gebruik van de huiswerkklas. Dit betekent dat ze later naar de BSO komen. Dit wordt bij ons doorgegeven zodat we weten waar het kind is.
- Buitenschoolse activiteiten: Vanuit school worden buitenschoolse activiteiten aangeboden waar kinderen zich voor in kunnen schrijven. Ook dan kunnen kinderen later naar de BSO komen.

In een rijke uitdagende omgeving.

In dit hoofdstuk: indeling van de ruimte, inrichting van de hoeken en plekken, geordend materiaal, buitenruimte.

Verschillende soorten bso's

Alle bso's zijn anders. Sommige zijn zelfstandig, andere delen de ruimte met een peuterwerkgroep of een basisschool. Op iedere bso denken de pedagogisch professionals creatief na over de best mogelijke invulling van de rijke uitdagende omgeving. De belangrijkste uitgangspunten staan in de volgende alinea's.

De algemene indeling van onze bso ziet er zo uit:

We hebben 2 BSO-groepen: de Regenboog en Donderstralen. De Regenboog deelt de groep met de Maantjes (peuterwerk 3,5 – 4 jaar in de ochtend) en de Donderstralen heeft een eigen ruimte.

De Regenboog is de basisgroep van de BSO. Hier zitten de kinderen van 4 t/8 jaar en we bekijken per kind wanneer zij eraan toe zijn om naar de volgende groep door te stromen. Als we samenvoegen omdat er heel weinig kinderen zijn, dan is dat altijd bij de Regenboog, op de begane vloer waar ook de dagopvang zit. Dit samenvoegen gebeurt structureel aan het einde van de dag. De Regenboog bestaat uit 1 grote ruimte, waarbij we gebruik maken van verschillende hoeken.

Bij de Donderstralen zitten kinderen vanaf 1 jaar. Zij hebben heel de bovenverdieping tot hun beschikking, die bestaat uit 4 verschillende ruimtes. Hierdoor hebben de kinderen meer vrijheid, maar door het planbord is het wel duidelijk waar kinderen aan het spelen zijn.

Indeling van de ruimte

We streven naar een prettige, sfeervolle en rustige uitstraling. Aantrekkelijk en niet te prikkelend. De kleuren zijn bewust gebruikt. En de aankleding van de wanden sluit aan bij de leeftijd van de kinderen. Verder zorgen we voor een goed overzicht en houden we belangrijke looproutes vrij. Zo creëren we een plek waar kinderen, ouders en pedagogisch professionals zich prettig voelen.

De rijke uitdagende omgeving bevat hoeken/plekken die zijn ingericht voor een bepaald spel of activiteit. De plekken zijn afgebakend met bijvoorbeeld kasten, speelschermen, matten of tape. Dat zorgt voor rust en concentratie. Er is ruimte voor rustig en meer actief spel, voor individueel spel en voor kleine of grote groepsactiviteiten. Bij de indeling streven we naar specifieke ruimtes, hoeken of plekken met bijvoorbeeld de volgende functies: beeldende creativiteit (atelier), muziek, dans, drama (theater), ruimtelijk inzicht en techniek, natuurbeleving, gezelschapsspelen, media (computer, games), fantasie en rollenspelen, beweging, sport en spel. Daarmee sluiten we aan op de leeftijd van de kinderen. Ook de toiletruimtes bieden de mate van privacy en zelfstandigheid die bij de leeftijd past.

Inrichting van de hoeken en plekken

We zoeken, soms samen met de kinderen, naar gevarieerde materialen. Alle kinderen kunnen iets van hun niveau vinden en hebben voldoende keuze. Kinderen kunnen naast of met elkaar bezig zijn met voldoende materialen. Het materiaal wordt regelmatig aangevuld en afgewisseld. Verder zijn er in elke groep materialen en illustraties te vinden waarop verschillende culturen en rollen zichtbaar zijn. Daarnaast liggen er veilige echte materialen die passen bij de leeftijd – bijvoorbeeld een fototoestel – en

open materiaal waar kinderen zelf betekenis aan kunnen geven zoals dozen, takken of lege melkpakken. Veilige echte en open materialen bieden extra kansen voor verdiepend spel.

Geordend materiaal

De materialen zijn overzichtelijk geplaatst en zo nodig gelabeld. Die ordening helpt onszelf, maar is ook belangrijk voor het spel of de activiteit van kinderen. Ze kunnen het materiaal vinden en gemakkelijk opbergen. Ook voor ouders kan het handig zijn om overzicht te hebben. Soms bewaren kinderen gemaakte spullen een tijdje, bijvoorbeeld om er de volgende keer mee verder te gaan of om iets tentoon te stellen. We streven ernaar ook daar een plek voor te reserveren.

Buitenruimte

We streven naar een uitnodigende buitenspeelplaats. Buiten hebben kinderen andere spelmogelijkheden en ze doen er belangrijke ervaringen op. Ook buiten is er een zichtbare verdeling van de ruimte. We streven naar een veilige, gevarieerde ondergrond die past bij het spel – bijvoorbeeld gras, steen, zand of een ondergrond met een klein niveauverschil. Ook zorgen we voor gevarieerde buitenmaterialen die gemakkelijk te vinden en op te ruimen zijn. Elke dag willen we graag buiten kunnen zijn.

Met ruimte voor initiatief.

In dit hoofdstuk: vrij spel en uitnodigende activiteiten, eten en drinken, de overgang van school naar bso, vakantieopvang en opvang op schoolvrije dagen.

Vrij spel en uitnodigende activiteiten

De tijd op de bso is ingedeeld in herkenbare periodes met vaste onderdelen. Maar het dagritme is ook flexibel: wat de kinderen doen, staat niet tot in detail vast. Na school hebben ze vooral de ruimte om vrij te spelen. Daarnaast bieden we kinderen gedurende de week gevarieerde en aantrekkelijke activiteiten. Bij het vrij spelen en de activiteiten letten we nadrukkelijk op de eigen initiatieven van kinderen.

Onze globale dagindeling ziet er zo uit:

Regenboog

De kinderen komen om 14.30 uur met de juf vanuit school naar het schoolplein. Daar worden ze bij de deur opgevangen door een pedagogisch professional. De kinderen leggen hun tas in een grote bak, melden zichzelf aan op de tablet en gaan even buiten spelen binnen de afgesloten tuin van Korein. Lekker even alle energie eruit na een dag op school. Rond 15.00 uur gaan we naar binnen, wassen we de handen en spelen we in de hoeken. Rond 16:00 uur gaan we aan tafel voor een lekkere snack. De ene keer zijn dit verschillende soorten crackers, de andere keer staat er yoghurt met fruit op het programma. We variëren in beleg en in soorten fruit, zodat kinderen voldoende verschillende producten aangeboden krijgen. De kinderen mogen dit zelf klaarmaken en ondertussen gaan we in gesprek met kinderen om te zien wat er bij hun speelt.

Als we klaar zijn met ons snackmoment is er ruimte voor vrij spel, gaan we naar de gymzaal of kunnen kinderen aansluiten bij een activiteit. Kinderen kunnen dmv het planbord aangeven waar ze willen spelen. Tussen 17.00 uur en 18.30 uur worden de kinderen opgehaald, dus is er tijd voor vrij spel op de groep of buiten op het schoolplein. Zo kunnen de pedagogisch professionals een overdracht doen aan de ouders die hun kind op komen halen.

Donderstralen

Bij de Donderstralen zitten de kinderen vanaf 7 jaar en zij hebben de hele bovenverdieping tot hun beschikking. Als de school om 14.30 uur uit is komen de kinderen zelf naar de Donderstralen. De pedagogisch professional zit aan tafel in de huiskamer en heeft een gesprekje met de kinderen die één voor één binnen komen druppelen. De kinderen kiezen waar ze willen spelen en vermelden dit op het planbord. Om 16.00 uur gaan we aan tafel voor een snack. De ene keer zijn dit crackers, de andere keer yoghurt met fruit of een snack die de kinderen vooraf hebben bedacht te willen maken. Hierin proberen we goed te variëren. Na de snack is er genoeg ruimte voor vrij spel, een activiteit, de gymzaal en/of naar buiten. In onze knutsel-, timmer-, naai- en natuurhoek is altijd wel iets te knutselen en anders spelen kinderen graag een spel op de WII of een bordspel, maar ook het theater is een favoriet bij de kinderen. Kinderen bepalen hierin zelf mee wat ze willen doen, de ene keer heel spontaan en soms worden activiteiten ook vooruit gepland omdat we hiervoor nog spullen aan

moeten schaffen. Kinderen geven wel aan waar ze gaan spelen dmv het planbord. Zo weet de pedagogisch professional altijd waar de kinderen zijn. Tussen 16:30 en 18:30 uur worden de kinderen opgehaald. Om 17:30 uur gaan de donderstralen naar beneden en voegen ze samen met de Regenboog. Met ouders is gecommuniceerd dat ze na 17:30 uur opgehaald mogen worden bij de Regenboog.

Eten en drinken

Tijdens de bso zijn er groepsmomenten waarop de kinderen samen eten en drinken. We zien de eetmomenten als een belangrijke sociale activiteit en vinden sfeer en een gezellige aankleding belangrijk. De pedagogisch professionals laten kinderen kennismaken met een gevarieerd aanbod aan smaken en texturen. We vinden het belangrijk dat kinderen meegenomen worden in het gehele proces van de productie van voeding. Daarom stimuleren we het ondernemen van activiteiten die gerelateerd zijn aan voeding, zoals zelf groente en fruit kweken, samen koken en daarvoor samen boodschappen doen. Samen koken is een mooie manier om kennis te maken met andere voedingsmiddelen, andere culturen en gevarieerde maaltijden. Benieuwd naar ons voedingsbeleid? Dit ligt ter inzage op onze locatie.

De overgang van school naar bso

Elk kind beleeft de overgang van school naar bso anders. Kinderen komen met verschillende behoeften binnen. De een wil graag even rust, de ander leeft zich graag even uit. Pedagogisch professionals hebben oog voor die verschillen en weten wanneer ze een kind met rust moeten laten of juist moeten uitnodigen tot spel.

Gedurende de middag zijn er ook overgangsmomenten van het ene naar het andere onderdeel, bijvoorbeeld tussen vrij spel en een geplande activiteit. Omdat overgangen prikkelrijk kunnen zijn, laten we die momenten soepel verlopen. We hebben gezamenlijke afspraken en gebruiken soms rituelen. Pedagogisch professionals stemmen onderling de overgangen goed af.

Vakantieopvang en opvang op schoolvrije dagen

Tijdens de vakantie of op schoolvrije dagen zijn kinderen langere dagen bij ons. We hebben dan een ander dagritme met afwisseling tussen vrij spel en uitnodigende activiteiten.

Onze dagindeling in de vakantie of tijdens een schoolvrije dag ziet er zo uit:

Tussen 07.30 uur en 09:30 uur worden de kinderen gebracht en kunnen ze vrij spelen. Aan het begin van de dag worden de kinderen gebracht bij de Regenboog en er wordt gesplitst op het moment dat er een 2^e pedagogisch professional aanwezig is. Rond 10 uur gaan we aan tafel voor het fruitmoment. Daarna wordt er een activiteit aangeboden. Dit kan op de locatie zijn, in de buurt of een activiteit waarbij we met het busje van Korein weggaan.

Om 12.30 uur gaan we aan tafel voor de lunch.

Tussen 13.00 uur en 14.30 uur hebben de pedagogisch professionals pauze, dan is er voor de kinderen tijd om vrij te spelen.

Daarna bieden we weer een activiteit aan. Ook dit kan weer op locatie, in de buurt of met het busje van Korein zijn. We zorgen dat we weer op tijd terug op de locatie zijn of we laten ouders weten als we later komen, zodat ouders niet voor niks aan de deur staan.

In de middag (rond 4 uur) zorgen we nog voor een middagsnack. Dit kunnen crackers, groente zijn of een zelfgemaakte snack die ze tijdens een activiteit hebben bereid.

Tussen 16.30 uur en 18.30 uur worden de kinderen opgehaald. Er is dan vrij spel op de groep, op het schoolplein of in de gymzaal. De groepen voegen weer samen bij de Regenboog op het moment dat er nog maar 1 pedagogisch professional aanwezig is van de BSO.

Altijd in dialoog.

In dialoog zijn betekent dat er wederzijds contact is. Oftewel, vertaald naar de dagelijkse praktijk: dat er interactie is tussen pedagogisch professionals en kinderen – en tussen kinderen en volwassenen onderling. De pedagogische wetenschappen onderscheiden zes interactievaardigheden. Onze pedagogisch professionals zetten die vaardigheden dagelijks in, zodat kinderen zich veilig en op hun gemak voelen bij ons.

De zes interactievaardigheden:

- Sensitieve responsiviteit
- Respect voor autonomie
- Structuur bieden en leidinggeven
- Praten en uitleggen
- Ontwikkeling stimuleren
- Begeleiden van onderlinge interacties

Sensitieve responsiviteit

Sensitieve responsiviteit is reageren op wat kinderen willen, denken en voelen – door oog te hebben voor signalen, non-verbaal en verbaal, en door een kind aan te voelen. Het gaat over geborgenheid bieden, een vertrouwensrelatie aangaan en kinderen erbij laten horen in een positieve groepssfeer. Voorbeelden daarvan zijn luisteren, de aai over de bol, het oogcontact, de knipoog, interesse en nieuwsgierig zijn naar het kind. Ook gaat het bij sensitieve responsiviteit over aanmoedigen en bevestigen: kinderen de mogelijkheid geven om nieuwe dingen te ontdekken. Voorbeelden daarvan zijn belangstelling tonen, betrokken zijn bij wat het kind doet, steun bieden bij moeilijke momenten en enthousiasme van het kind delen.

Respect voor autonomie

Respect voor autonomie is kinderen de ruimte geven om zelfstandig te doen wat ze zelfstandig kunnen. Respect voor autonomie is ook: kinderen de kans geven vanuit eigen interesses bezig te zijn en keuzes te maken, zelf te experimenteren en ontdekkingen te doen. Als pedagogisch professionals lokken we ideeën en initiatieven uit, betrekken we kinderen bij het bepalen van regels en afspraken, en hebben we reële verwachtingen. Kinderen voelen het wanneer ze serieus worden genomen. Dan ontwikkelen ze eigenwaarde en kunnen ze zich betrokken voelen bij de groep, het spel en de activiteiten.

Structuur bieden en leidinggeven

Door structuur te bieden, orden je de wereld om kinderen heen. Alle kinderen hebben daar behoefte aan. Structuur geeft ze het houvast dat ze nodig hebben om zelfstandig aan de slag gaan. Voorbeelden daarvan zijn een overzichtelijke speelleeromgeving, een begrijpelijke dagindeling, een beperkt aantal consequente en duidelijke regels die uitgelegd worden aan kinderen, voorspelbaar en duidelijk gedrag

van pedagogisch professionals. Structuur bieden en leidinggeven lijkt het tegenovergestelde van respect voor autonomie, maar ze vullen elkaar aan als ze in evenwicht zijn. Voor elke (leeftijds)groep en voor elk kind ligt dat evenwicht weer anders.

Ongewenst gedrag ombuigen naar gewenst gedrag

Hoe gaan we om met ongewenst gedrag? Kinderen willen zich geaccepteerd voelen zoals ze zijn. Inclusief hun emoties en belevingen, ook op momenten dat ze boos, druk of naar binnen gekeerd zijn. We gaan ervanuit dat het kind met zijn gedrag een bedoeling heeft, ook al is dat gedrag niet altijd effectief of gewenst. Allereerst proberen we daarom de intentie van kinderen te begrijpen. Er zijn veel redenen voor ongewenst gedrag, bijvoorbeeld niet weten dat iets niet mag, van slag zijn door een gebeurtenis, meer uitdaging nodig hebben of temperamentvol zijn. Het gedrag kan ook bij de ontwikkelingsfase horen. Het doel van ombuigen van ongewenst naar gewenst gedrag is dat het kind met (zelf)vertrouwen weer verder kan met het sturen van zijn eigen gedrag. Kinderen voelen zich ook veiliger als ze weten dat er iemand aanwezig is die ingrijpt als het even niet gaat, die ondersteunt of juist begrenst. Iemand bij wie ze kunnen checken of wat ze doen ook kan.

Er zijn veel manieren waarop pedagogisch professionals kunnen reageren op ongewenst gedrag: een non-verbale reactie geven, een grapje maken, kinderen positief herinneren aan een regel, gedrag benoemen dat gewenst is, ik-boodschappen geven over het gedrag van het kind, en soms ook negatief gedrag negeren en positief gedrag juist belonen.

Vijf stappen bij conflictoplossing

Soms hebben kinderen conflicten. Wij zien die als leermomenten voor de (sociale) ontwikkeling. Kinderen leren hun gevoel en mening te laten horen en zien. Ze leren zichzelf en de ander beter te begrijpen en oplossingen te zoeken. Daardoor leren ze sociale en morele regels. Bij een conflict zetten pedagogisch professionals vijf stappen:

1. Bij een probleem of conflict stoppen we, snel maar rustig, het ontoelaatbare gedrag. We benoemen de emoties die kinderen laten zien en geven ze zo nodig een handreiking om hun emoties op een toelaatbare manier te uiten (stoom afblazen/ruimte voor ontlasting zonder dat andere kinderen zich onveilig voelen).
2. We verzamelen informatie over wat er is gebeurd. Daarna checken we of we het goed hebben verwoord of begrepen.
3. We formuleren het probleem opnieuw en vragen naar compromisvoorstellen/oplossingen en kiezen er samen een uit.
4. We letten erop dat de gekozen oplossing naar tevredenheid van alle kinderen is, en we bedenken zo nodig samen hoe we die kunnen uitvoeren.
5. We ronden het gesprek af, blijven ondersteuning geven en kijken of de oplossing voor alle kinderen werkt.

Praten en uitleggen

Bij deze interactievaardigheid gaat het om hoe we aansluiten bij de leeftijd, het ontwikkelingsniveau en de behoefte van kinderen. We geven uitleg in een rustig tempo met een logische opbouw, zodat kinderen de uitleg goed begrijpen.

Praten en uitleggen gaat ook om overleg met de kinderen: op de bso mogen ze al veel meebepalen. We voeren allerlei gesprekken met de kinderen. Kleuters komen bij ons met hun waarom-vragen, feitelijke vragen of filosofische vragen. We genieten van de uitwisseling en van het samen zoeken naar antwoorden. Zesjarige kinderen vertellen al volop en geven hun mening. Oudere kinderen kunnen zich steeds beter concentreren op een onderwerp. Ook hanteren ze de gespreksregels vaak al goed. Ze gaan bijvoorbeeld goed om met beurtwisseling, luisteren, vertellen en focussen.

De onderlinge omgang is gebaseerd op plezier, aandacht, oprechte interesse, begrip, respect en duidelijkheid. We creëren een positieve communicatieve sfeer door regelmatige beurtwisselingen – zowel een-op-een als in groepssituaties. Soms bouwen we gesprekken uit om het denkvermogen van kinderen te prikkelen. In een groepssituatie proberen we iedereen te betrekken bij wat er gebeurt. We letten erop dat alle kinderen aan het woord kunnen komen. Nederlands is de voertaal, maar in sommige werksituaties kan een pedagogisch professional een andere taal gebruiken in het belang van het kind. Soms gebruiken we gebaren, mimiek of beeldmateriaal.

Ontwikkeling stimuleren

De interactievaardigheid 'Ontwikkeling stimuleren' zetten we in tijdens allerlei situaties en activiteiten. Bij de bso zijn kinderen in hun vrije tijd. We bieden kinderen een ontspannen, veelzijdige en uitnodigende opvang. Ze ontwikkelen zich via muziek en toneel, beeldende expressie, boeken en films, techniek en ruimtelijk inzicht, de natuur, sport en bewegen, digitale ervaringen en soms ook huiswerk van school. Bij de bso doen ze in alle ontwikkelingsgebieden ervaringen op, passend bij hun eigen tempo, interesses en mogelijkheden. Dat gaat op een ontspannen manier.

Kinderen zijn van zichzelf nieuwsgierige ontdekkers en onderzoekers, en wij begeleiden ze op hun ontdekkingstocht. We kennen de kinderen en hun interesses en mogelijkheden. Daardoor zien we in allerlei spelsituaties en activiteiten kansen voor begeleiding. Per situatie kiezen we wat we doen: intenties en plannen van kinderen verwoorden of helpen uitvoeren, samen nadenken over nieuwe materialen of nieuwe ideeën bij een vertrouwd spel, open vragen stellen, samen oplossingen zoeken, indrukken verwerken, kinderen bij elkaar betrekken, meespelen, om voorbeelden vragen, voorbeelden geven, instructie geven en nog veel meer. We helpen kinderen ook als ze iets nog niet helemaal alleen kunnen of durven. Kortom: we stimuleren de ontwikkeling op alle mogelijke manieren.

Begeleiden van onderlinge interacties

Met deze interactievaardigheid sluiten we het hoofdstuk af. Als pedagogisch professionals begeleiden we de onderlinge interacties van kinderen en het groepsproces. Dat doen we met begrip, respect, interesse en duidelijkheid. Kinderen leren volop van elkaar, ze vullen elkaar aan en ze hebben plezier in samenzijn en erbij horen. We zetten ons in voor een groepsfeer waarbij ieder kind zichzelf kan zijn en mee kan doen. We praten over diverse onderwerpen en we zijn nieuwsgierig naar verschillende ideeën

en meningen. Verder creëren we gezamenlijkheid door bijvoorbeeld feestjes te vieren, rituelen uit te voeren, (groeps)herinneringen te koesteren met foto's en verhalen, vriendschappen te zien en te waarderen. Zelf laten we goed voorbeeldgedrag zien. Waar het kan, laten we kinderen meedenken en beslissen. Door kinderen vaak te laten werken in kleine groepen (bijvoorbeeld bij activiteiten, eten en drinken), geven we kinderen de kans om elkaar goed te leren kennen.

Overige pedagogische kwaliteitseisen.

In dit hoofdstuk: extra aspecten van het pedagogisch beleid, conform de eisen in de Wet Kinderopvang.

Activiteiten waarbij de basisgroep verlaten wordt

Op onze locatie verlaten de kinderen soms de stamgroep.

Bij de volgende (spel)activiteiten verlaten de kinderen de basisgroep:

Er vinden regelmatig gezamenlijke activiteiten plaats met de andere groep(en) bijvoorbeeld spelen in de speelzaal of de oudste kinderen gaan helpen bij de jongste kinderen.

Als kinderen eraan toe zijn mogen kinderen die nog geen 7 zijn wel een activiteit doen bij de Donderstralen. Soms gaat een pedagogisch professional met een groepje kinderen naar boven om met de 6/7-jarigen een activiteit te doen.

Uitstapjes (met de Korein bus of stadsbus) .

Buitenactiviteiten in het park of elders in de buurt.

Als kinderen de basisgroep verlaten, dan is dat als volgt geregeld:

Bij uitstapjes houden wij rekening met de leeftijd van de kinderen en de leidster-kind ratio.

Kinderen hebben een armbandje om met het telefoonnummer van de Pedagogisch professional. Zij hebben ook een rugzakje met benodigde zaken bij zich (zoals kind gegevens, telefoon, EHBO-trommeltje).

Tijdens een korte wandeling door de wijk informeert de Pedagogisch professional altijd een collega van een andere groep dat ze weggaan en zorgt dat zij telefonisch bereikbaar is.

Extra opvang afnemen

Ouders hebben bij ons **wel** de mogelijkheid voor het afnemen van extra opvang.

Kinderen komen meestal op vaste dagen naar de bso. Dat is belangrijk voor de stabiliteit van de groepen, het veilige en vertrouwde gevoel van de kinderen en daarmee de pedagogische kwaliteit. Soms kan het voorkomen dat ouders extra opvang nodig hebben. Aan extra opvang afnemen zijn spelregels verbonden. Ouders kunnen die regels vinden op de website.

Omgang met de basisgroep bij activiteiten in groepen groter dan 30 kinderen

Activiteiten in groepen groter dan 30 personen komt bij ons alleen voor als we buiten spelen op het schoolplein. Dan zorgen we dat pedagogisch professionals zich verspreiden zodat er goed overzicht is op het plein. Kinderen kunnen dan altijd naar binnen bij de Regenboog om naar de wc te gaan, deze groep is verbonden met het schoolplein.

Inzet pedagogisch beleidsmedewerker/coach

Volgens de Wet Kinderopvang moet er per locatie vijftig uur per jaar beschikbaar zijn voor pedagogisch beleid en tien uur per fte voor coaching. De pedagogisch beleidsuren zijn bestemd voor de totstandkoming en uitvoering van beleidsvoornemens (zie pedagogische kwaliteit, onze focus voor dit jaar). De coachinguren worden ingezet om pedagogisch professionals te coachen bij hun werkzaamheden.

Bovenstaande uren hebben we als volgt verdeeld, waarbij alle medewerkers (inclusief flexmedewerkers en invallers) minimaal eenmaal per jaar coaching ontvangen. De uren zijn vastgesteld op peildatum 1 januari.

Vormgeving pedagogische beleidsvoornemens	Vestigingsmanager, 28 uur per week
Vormgeving coaching van medewerkers	<p>Pedagogisch coach IKK coachingsuren: 115.9 uur per jaar Per week 2.23 uur.</p> <p>Werkoverleggen, focus doelen voor komend jaar. Dit doormiddel van experimenten naartoe werken. Observeren pedagogisch handelen, groepsklimaat, welbevinden en betrokkenheid kinderen. Pedagogisch scan (PIB); hierin kijken naar welbevinden en betrokkenheid kinderen en de pijler van kompas Coaching on the job Ondersteunen, begeleiden en observeren Overleg met de vestigingsmanager over de stand van zaken</p>

Coaches verdelen hun uren over bijvoorbeeld werkoverleg, kind-besprekingen, inspiratiebijeenkomsten, samen formuleren van pedagogische doelen, evaluatie van pedagogische doelen en coaching on the job met teams. Coaches en managers streven gezamenlijk naar een zo efficiënt mogelijke inzet.

Bijlage 1.

De ontwikkelingsgebieden op een rij

Alle ontwikkelingsgebieden hangen met elkaar samen en zijn even belangrijk. Bij Wij zijn JONG willen we kinderen brede ervaringen op laten doen, zodat ze zich kunnen ontwikkelen tot creatieve denkers en doeners. Die ontwikkeling is voortdurend aan de gang. En alle stappen die de kinderen zetten, doen ertoe voor ons. Lees de voorbeelden per ontwikkelingsgebied en zie de kinderen groeien – van 0 tot en met 12 jaar en ouder.

De acht ontwikkelingsgebieden:

1. **De sociale en emotionele ontwikkeling.** Van goed in je vel zitten, je veilig voelen en welbevinden naar vertrouwen hebben in jezelf en anderen, samenzijn, samen spelen, belangstelling hebben voor elkaar, samen genieten, samen delen, keuzes maken, plannetjes maken en terugkijken, troosten en getroost worden, samen vieren, samen regels maken, afspraken nakomen, onenigheid oplossen, opkomen voor jezelf en de ander, je identiteit vormen door vergelijking, verantwoordelijkheid voor elkaar dragen, participeren, anderen accepteren en met anderen omgaan, competitie, genieten van elkaar, samenwerken, etc.
2. **De motorische ontwikkeling.** De grote en de kleine motoriek. Van het pakken van je voetje naar om kunnen draaien, kruipen, lopen, balanceren, de bal rollen, strepen zetten met de kwast, een autootje laten rijden, een trein vastmaken, lopen over een streep, fietsen, dansen, schrijven, fluiten, voetballen, turnen, bouwen met fijne materialen, etc.
3. **Taal en communicatie/taalvaardigheid.** Van horen, huilen, kijken en brabbelen, naar luisteren, praten, een gesprek voeren, rijmen, lezen, schrijven, gedichtjes maken, verhalen bedenken en informatie tot je nemen.
Taal is een middel om uit te drukken en met anderen te delen wat je ervaart, voelt, denkt of wilt. Taal omvat spraak, dus het beheersen van klanken. Bij passieve taal gaat het om het vlot verstaan van dialogen, opdrachten, liedjes, verhalen, toneelstukjes en filmpjes.
4. **Rekenprikkel.** Van 'daar pas ik wel tussen' naar meten van de hoogte, breedte en diepte. Van rekening houden met één eigenschap tegelijk naar rekening houden met meer eigenschappen. Van willekeurig tellen van de getallen 1, 2, 7, 5, 10 naar het uitrekenen van $4 \times 12 = 48$. Van drie blokken op elkaar zetten naar werken vanuit een bouwtekening tot er een kasteel staat. Van verschil voelen tussen zacht, hard, nat, droog, licht en zwaar naar onderscheid maken tussen kleuren, vormen, structuren, hoeveelheden, etc.
5. **Muzikale en beeldende expressie.** Van geluiden horen, muziek luisteren, beelden en bewegingen zien en maken naar zingen, dansen, tekenen, schilderen, kleien, kleuren, structuren zien, composities maken, etc.

6. **Morele ontwikkeling en begrijpen van de sociale wereld.** Van voelen dat we van je houden en dat je erbij hoort naar voelen en weten dat je wordt gewaardeerd, nadenken over wat wel en niet mag en waarom, nadenken over wat een 'goed' mens is, nadenken over de verschillen tussen mensen, respecteren van anderen, etc.
7. **Verstandelijke ontwikkeling/denkontwikkeling.** Van doen, ervaren en ontdekken naar steeds meer concrete kennis van de mens en de wereld om je heen, abstracte begrippen, filosofische wijsheden, begrijpen van de fysische wereld – van zandkorrel tot sterrenstelsel – en de levende natuur, begrijpen hoe voorwerpen zich gedragen in allerlei situaties en combinaties met elkaar (bijvoorbeeld het effect van water op papier), de effecten van handelingen op objecten kunnen voorspellen (bijvoorbeeld hoe de bal gaat rollen), vertrouwd raken met allerlei technische en digitale middelen en toepassingen, etc.
8. **Zelfsturing en ondernemingszin.** Van willekeurig exploreren naar bewust voor je spel kiezen. Van weten wat je wilt naar initiatief nemen en stappen zetten om je doel te bereiken. Van met wilskracht iets oppakken, doelen stellen en keuzes maken naar scenario's voor acties verzinnen, afstand kunnen nemen en leren uit ervaring. Van leren omgaan met moeilijkheden en obstakels naar problemen oplossen.

Bijlage 2.

Activiteiten domeinen

Binnen Wij Zijn JONG werken we met verschillende domeinen om ervoor te zorgen dat er een gevarieerd en afwisselen activiteiten aanbod is. Een kind ontwikkelt zich op diverse gebieden. Door het gebruik van verschillende domeinen kunnen wij activiteiten aanbieden die alle ontwikkelgebieden van kinderen aanraken. Hierdoor kunnen wij de ontwikkeling van kinderen optimaal stimuleren. Dit doen we samen, in een rijke en uitdagende omgeving, met ruimte voor eigen initiatief en altijd in dialoog. Daarnaast verhogen activiteiten de betrokkenheid en het welbevinden van kinderen. Om een gevarieerd keuze-aanbod te organiseren voor kinderen, maken we gebruik van zes domeinen.

Beleef

Buitenspelen is voor kinderen een kans om de omgeving te verkennen en avonturen te beleven. Het kind kan zijn fysieke grenzen testen, zich uiten, zijn zelfvertrouwen opbouwen en in de natuur spelen. Als kinderen buiten zijn, hebben ze meer ruimte en vrijheid voor grotere bewegingen zoals rennen, springen en gooien. Dergelijke lichamelijke activiteiten zijn goed voor de gezondheid, conditie en lichamelijke ontwikkeling van kinderen.

Beweeg

Voldoende bewegen is essentieel voor een gezond leven. Plezier beleven aan bewegen is het allerbelangrijkste voor het jonge kind. We proberen dit zo laagdrempelig mogelijk aan te bieden in ons dagelijkse programma. Regelmatig bewegen is namelijk belangrijk voor de gezondheid en goede ontwikkeling van kinderen.

Ontmoet

Wie ben jij? Wat kan ik van jou leren? Wij stimuleren kinderen om anderen te ontmoeten. Zich met hen te verbinden, krachten te bundelen; binnen en buiten hun groep. Want door andere mensen te ontmoeten en samen te vieren, ontdek je beter wie je zelf bent en wat jouw plekje op de wereld is. Zo kun je in de toekomst met zelfvertrouwen de keuzes maken die horen bij het leven.

Click

De ontwikkeling op het digitale vlak gaat enorm snel en overal kom je in aanraking met media. Door samen digitale spellen te spelen, ontwikkelen kinderen hun sociale en communicatievaardigheden. Ze leren samenwerken, kritisch denken en problemen oplossen.

Experimenteer

Spelenderwijs ontdekken kinderen hun technische vaardigheden. We stimuleren en moedigen de onderzoekende en ontwerpende houding van kinderen aan. Kinderen gaan zo creatief denken en innoveren, vernieuwende oplossingen verzinnen, kansen zien en originele ideeën bedenken.

Maak

Kunst, theater en muziek zijn creatieve uitdrukkingen van ervaringen, emoties en andere kwaliteiten. Via dit domein laten we kinderen kennismaken met deze verschillende disciplines. Dit draagt bij aan de ontwikkeling van creativiteit en expressie bij kinderen.

Bijlage 3.

Overzicht formulieren pedagogisch werkplan

De ingevulde formulieren uit deze bijlage zijn een integraal onderdeel van dit pedagogisch werkplan.

- Formulier overzicht professionals in opleiding, stagiairs en vrijwilligers
- Formulier Mentorschap (of digitaal via Konnect)
- Formulier beschrijving rollen pedagogisch beleidsadviseur, beleidsmedewerker en pedagogisch coach
- Formulier overzicht jaarlijkse coaching en opleiding
- Formulier adviesaanvraag OC pedagogisch werkplan

Bijlage 4.

Begrippenlijst

Bso

Buitenschoolse opvang. Zowel de voorschoolse opvang als de naschoolse opvang.

LRK-nummer

Unieke registratienummer voor iedere kinderopvanglocatie. Dit nummer is opgenomen in het Landelijke Register Kinderopvang.

Beroepskracht-kindratio (BKR)

De verhouding tussen het aantal beroepskrachten en het aantal kinderen in de groep.

Bijlage 5.

Gebruikte literatuur

Boonstra, M. & IJ. Jepma (2016). *Lerenderwijs. Samenwerken aan pedagogische kwaliteit in de kinderopvang*, Springer Media B.V.

Fukkink, R., redactie (2017). *Pedagogisch curriculum voor het jonge kind in de kinderopvang*. BKK. Bohn Stafleu van Loghum, Houten.

GGD GHOR Nederland & Nederlands Jeugdinstituut (NJI), *Veldinstrument observatie pedagogische praktijk kindercentra en peuterspeelzalen december, 2014* Utrecht.

Hoex, J., (2010). *Een solide basis voor positief jeugdbeleid*. Nederlands Jeugdinstituut.

ISSA, VBJK, Mutant (2016) *Europees kader voor kwaliteit (*Nederlandse samenvatting)* - European Quality Framework ECEC/ EQF.

Keulen, van, A., Leseman, P., Wanningen, K. & Kool, C. (2015). *Kwaliteitskader voor educatie van het jonge kind*. Nuvoorlater.nl

Keulen, A. van & E. Singer (2012), *Samen verschillend. Pedagogisch kader diversiteit in kindercentra 0-13 jaar*. Reed Business, Amsterdam.

Laevers, F., Silkens, K., & Declercq, B. (2020). *Ervaringsgericht werken in de voorschoolse kinderopvang*. Lannoo.

Laevers, F., Buyse, E., Daems, M. Declercq, B. (2016). *Welbevinden en Betrokkenheid als toetsstenen voor kwaliteit in de kinderopvang* (Uitgave kennisdossier kinderopvang BKK). Utrecht: BKK.

Landelijk Pedagogenplatform Kindercentra (2017). *Bouwstenen voor een pedagogisch kwaliteitskader Kinderopvang*.

Leseman, P., Veen, A. redactie (2016). *Ontwikkeling van kinderen en relatie met kwaliteit voorschoolse instellingen. Resultaten uit het pre-COOL cohortonderzoek*. Kohnstamm Instituut.

Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek. (2009). *De NCKO kwaliteitsmonitor*. SWP.

Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek. (2012). *De kwaliteitsmonitor BSO*. SWP Amsterdam.

Riksen -Walraven, M. (2000). *Tijd voor kwaliteit in de kinderopvang*. Vossiuspers AUP, Amsterdam.

Schreuder, L., M. Boogaard, R. Fukkink & J. Hoex (2011), *Pedagogisch kader kindercentra 4-13 jaar*. Reed Business, Amsterdam.

Singer, E., & De Haan, D. (2021)). *Speels, liefdevol en vakkundig*. SWP.

Singer, E. & L. Kleerekoper (2009), *Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar*. Elsevier gezondheidszorg, Maarssen.

Singer, E., Van Keulen, A., Saiz, A. B., & Roetman, A. (2012). *Samen verschillend*. Reed Business Education.

Strik, A., Schoemaker, J., (2018) *Interactievaardigheden. Een kindvriendelijke benadering*. Bon Stafleu van Loghum, Houten.

